

E-BASKI ARŞİVLERİ

Ön baskı nedir?

Ön baskı henüz yayınlanmamış, gözden geçirilmiş ve yayın için kabul edilmiş taslak metindir. Bir başka deyişle yayınlanması yolunda bilirkişilerin görüşlerine ve yorumlarına sunulmuş çalışmadır. [1]

Son baskı nedir?

Hakemce değerlendirilmiş, onaylanmış son taslak metin “son baskı” olarak adlandırılır. Bu yayın, yayıncının oluşturduğu ve haklarına sahip olduğu metin biçiminde olmamalı (Örn. Yayıncının oluşturduğu PDF hali), ayrıca yayıncının resmi kaydına linkler içermelidir.[2]

‘E-Baskı’ nedir?

Araştırmacıların araştırma sonuçlarının diğer araştırmacılar ile kendi aralarında değişimi için, elektronik olarak oluşturulan ve paylaşılan bilimsel ve profesyonel çalışmalardır. Daha kısa bir tanım yapmak gerekirse : ‘E-baskı’ bilimsel araştırma makalelerinin elektronik kopyasıdır. E-baskılar, ‘ön baskılar’ (henüz hakemce değerlendirilmemiş makaleler) veya ‘son baskılar’ (hakemce değerlendirildikten sonrakiler) biçiminde olabilirler. Dergi makaleleri, konferans sunumları, kitap bölümleri veya diğer herhangi bir biçimdeki araştırma çıktıları da olabilirler. [3]

E-baskı :

- Web tabanlıdır,
- Çok sayıda kullanıcı aynı zamanda ona erişebilir,
- Güvenlidir,
- Masaya bağlı olmadan İnternetin olduğu her yerde e-baskıya ulaşmak mümkündür.[4]

“E-Baskı Arşivi“ nedir?

‘E-baskı arşivi’ basit bir ifadeyle; e-baskı materyallerinin bir çevrimiçi deposudur.[5] E-baskı arşivler çoğunlukla kurumlar ve kuruluşlar tarafından oluşturulur ve korunurlar. E-baskı, baskı ihtiyacını veya son kullanıcıya yapılacak olan dağıtım yükünü ortadan kaldıran web tabanlı bir araçtır. [6] Bir e-baskı arşiv, mümkün olan en geniş şekilde içeriğini yaymak amacıyla webde serbestçe erişim sağlar.[7]

Dünyada çok çeşitli sayıda e-baskı arşivi vardır ve daha da fazlası kurulmaktadır. Şu anda kayıtlı ve OAI uyumlu yaklaşık 400 [8] adet e-baskı arşivi vardır, ancak farklı sistemler kullanan diğer arşivler de bulunmaktadır. Yazarların katkılarıyla daha fazla arşiv ortaya çıkmaktadır ve onların kurumları, bu e-baskıların potansiyel önemini fark etmektedirler. [9]

Belki en iyi bilinen arXiv’dir[10], yüksek enerji fiziği, matematik ve bilgisayar bilimi alanlarında hizmet verir. Başka örnek, kavrayışa ilişkin bilimi kapsayan CogPrints’dir.[11] Her ikisi de konu-temelli hizmetler vermektedirler.[12]

E-baskı ile ön baskılar aynı şeyler midir?

Olması gerekmez. Ön baskılar henüz yayınlanmamış, gözden geçirilmiş ve yayın için kabul edilmiş taslak metinlerdir veya bir başka deyişle yayınlanması yolunda bilirkişilerin görüşlerine ve yorumlarına sunulmuş çalışmalardır. Elektronik biçimlerde üretilen ve dolaştırılan ön baskılar, bu iletişim biçiminin bir parçasını oluşturur, öyle ki bu iletişim biçimi e-baskı olarak bilinir. Birçok e-baskı, dergilerde yayınlamak için, konferanslarda sunum amacıyla bilirkişilerin gözden geçirmesi ve tartışması için gönderilen araştırma makalelerinin elektronik versiyonlarıdır. Bazı e-baskılar ve geleneksel yayın kavramı, ön baskılar ve e-baskılar arasındaki klasik tanımlar karışmaya başlıyor. Özetle, ön baskılar her zaman e-baskıdır, fakat e-baskılar her zaman e-baskı olmayabilir. [13]

Belge türleri ve biçimleri

OAI protokolü metadatanın karşılıklı işlerliğinin verimliliğini sağlar, ama arşivin içeriği için bir özellik değildir. Bunun yanı sıra OAI uyumluluğu, e-baskı arşiv toplama politikasını geliştirmek için gereklidir, bu politika koleksiyonun geliştirilme, yönetilme biçimlerini belirler.

Bu işin bir anahtar ögesi, belgenin türüdür. Ne tür bir belge arşive kabul edilecektir? Buradaki can alıcı soru şudur: Bu arşiv ön baskılar kadar, son baskıları da kabul edecek mi? Makaleler için diğer hangi kıstaslar kullanılacak? Konferans sunumları veya teknik raporlar kabul edilecek mi?

Bir sonraki soru dosya biçimidir. E-print.org yazılımı aşağıdaki formatları kabul eder:

- Postscript
- PDF
- ASCII
- HTML

Arşiv yöneticileri bu formatları eklemek isteyebilirler veya uzak tutabilirler. Daha özelleşmiş belge oluşturma formatları örneğin matematikçiler ve fizikçiler tarafından kullanılan TeX veya LaTeX veya zengin metin formatları gibi yaygın formatlar olasılıkla kullanılabilir.

Bir formatı diğer formata dönüştüren açık kaynak programlar vardır. LaTeX'den bir diğer Postscript veya PDF'e dönüşüm bu programlardan birisi kullanılarak yapılabilir. Varsayılan formatlardan bazıları kapatılabilir mi? Bunun düşünülmesi gerekir.

Bu formatlardan istenilenlerin iptal edilmesi mümkündür. HTML aktif olarak kullanılan bir format olmasına rağmen diğer programlarla kullanılması zordur. Bu formattaki belgeleri kabul etmemek tavsiye edilebilir.

Kabul Yöntemi

Doküman türleri ve formatları sorunu gündeme geldiğinde ardından koleksiyon gelişimindeki bir başka sorun olan kabul yöntemi ortaya çıkar. E-baskı hareketi, geleneksel kişisel arşiv ile bağlantılı olarak ilerler, öyle ki yazarlar bizzat kendi dokümanlarını kendileri formatlayıp gönderirler. Bu yöntem iyi hazırlanmış arşivlerde çalışır.

Eprints.org yazılımı kişisel arşivleme kolaylığına sahiptir, ama bu konudaki deneyimler göstermektedir ki, bu yöntem daha dolaşıktır ve belli bir miktarda IT bilgisine ihtiyaç duyar. Bazı kullanıcılar bunu gerçekleştiremeyebilir.

Bu bakış açısından bakılınca bazı e-baskı savunucuları, bir kurumsal arşive ortak ve kolay kullanıma uygun gönderim yolu oluşturulmasını önermektedirler. En azından başlangıçta kütüphane (veya her kim arşivi yönetiyorsa) depolamayı kullanıcıların yararlanmasına uygun şekilde yapmalıdır. Bu yöntem fazladan dosya formatlama ve kullanıcılar için dönüşüm işini kapsar. Örneğin bazı kullanıcılar bir Word dokümanını PDF'e dönüştürecek imkana sahip olmayabilir. Arşiv yöneticisi işin en başında bu konuyu ele almalıdır.

Maliyetler

OAI uyumlu e-baskı sunucusu kurulumu, yalnızca yazılım ve donanım anlamında maliyetli bir iş değildir. Maliyetlerin çoğu harcanan zaman süresidir. Kurulumda harcanacak zaman için kabaca gerekli olan süre :

- Yazılımın kurulması : bir iki gün
- Web arayüzünün kullanıcıya açılması: üç gün

Bunlara sunucunun donanım maliyetleri de eklenir. Bu maliyet, belirlenen sunucunun e-baskı arşivleri için alınmış ve kurulmuş olmasına veya olmamasına bağlıdır.

Araştırmacıların katılımının teşvik edilmesi ve arşivin yönetilmesi maliyetleri ile kıyaslandığında kurulum maliyetleri önemsizdir.

Katılımın teşvik edilmesi

Arşivin oluşturulması için bir kısımdır, kullanıcıların gelişmelere katılması için diğer kısımdır. E-baskı arşiv çalışması için kullanıcıların iki şekilde katılımı gereklidir: birincisi içeriğe katkıda bulunmaları gerekir, ikincisi ise e-baskı arşivini kullanmaları gerekir. Bu bir anlamda tavuk mu? yumurta mı? sorunudur. (İçerik oluşuncaya kadar onu kullanamayacaklardır; kullanıcıya kadar da kapsama katkıda bulunmayacaklardır). İşlerin yürümesini sağlamak için arşiv yöneticilerinin başlangıçta özel bir çaba göstermeleri gerekir. En önemli husus ise kapsamın hedefinin belirlenmesidir.

Kapsam iki aşamada belirlenir. İlk aşamada (kısa vadede) sunulabilecek yeterlilikte bir içerik oluşturulmalıdır. İkinci aşamada (orta ve uzun vadede) faydalı bir hizmet sunabilmek için belli bir kritik eşiği aşması gerekir. İlk aşama ikincinin başarılması için önemlidir."Sunum açıklamadan daha iyidir" ilkesinden yola çıkılırsa; nasıl bir e-baskı arşivi kurmayı düşündüğünüzü yazılı olarak anlatıp destek istemektense, sistemin görsel olarak çalıştığını kullanıcıya sunmak daha fazla yarar sağlar. Kullanıcılar katkıda bulunmadan önce sistemin çalıştığını görmek isterler.

E-baskı tartışmaları

Bir e-baskı arşivi için içeriğe ulaşma yollarından bir tanesi araştırmacılarla bilimsel iletişim sorunu hakkında konuşmaktır. Bir e-baskı arşivi tamamen yalıtılmış bir gelişme değildir, sürekli çevresi ile etkileşir. Daha ziyade akademik yayın endüstrisi içerisindeki birçok yapısal problemle etkileşmenin bir sonucudur. Bu problemleri tanımlamak ve e-baskıların nasıl bir olası çözüm olduğunu göstermek bir kurumun tanıtımı için önemlidir.

Burada bir uyarı söz konusudur. Akademiler normal olarak "sürekli yayınlar krizi" ile ilgilenmezler. 1980'lerden beri dergi fiyatlarının makul olmayan seviyelerde artmasının gözlenmesi konusunda, araştırmacılar tarafından bir şeyler yapılması gerektiği yönünde bir görev sorumluluğu belirlenmiş değildir. Bu durum kolaylıkla "kütüphanenin problemi" olarak yazılabilir. Katkıda bulunan ve literatürü okuyan kişi olarak araştırmacının gözünden, bu sorunun tartışılması önemlidir.

Öyle ise, araştırmacılar ne yapmalı? Bu soruyu cevaplamak için birkaç muhtemel yaklaşım vardır :

- **"Etki bariyeri"ni aşağıya çekmek:** E-baskı arşivleri, makaleleri daha görünür kılar. Makaleler diğerleri tarafından danişılmak ve atıfta bulunulmak üzere kolaylıkla erişilebilir. Kolaylıkla erişilebilen makalenin daha fazla atıf aldığı aşikardır.
- **Erişim kolaylığı:** Etki bariyerlerini aşağıya çekme madalyonunun öbür yüzüdür. Yani birçok araştırmacılar tarafından kolaylıkla ulaşılamayan araştırma literatürlerinin aksine, literatüre ulaşım serbest bırakılmalıdır.
- **Hızlı yayılma:** Arşivlerde ne tür dokümanların kabul edildiğine bağlı olarak (ön baskılar veya son baskılar) çevrimiçi arşivler, araştırma sonuçlarının yayılması işlemini hızlandırabilirler. Belli başlı hızlı gelişen disiplinlerde bu çok çekici bir özellik olabilir. arXiv hizmetinin kurulmasının arkasındaki belli başlı tetikleyici etkenlerden birisi bu gerektir.
- **OAI işlevleri:** OAI uyumlu arşivlerde çapraz sorgu yapılabilir. Global olarak çapraz sorgulanabilen araştırma arşivlerinin gerekliliğinin altı çizilmelidir. Akademiler "karşılıklı işlerlik" veya "karşılıklı sorgu" terimolojilerine henüz aşına değiller. Araştırmacılar birçok farklı kurumsal sunucuya girmek için şifreye ihtiyaç duyacakları hissine kapılacak olurlarsa baştan geri döneceklerdir.
- **Diğer eklemeli hizmetler:** E-baskı arşiv verileri, bir yazarın makalelerinin ne kadar okunduğu bilgisini ve kendi sayfalarındaki yayın listelerinin oluşturulmasını içerebilir. Citebase [14] gibi hizmetlerin geliştirilmesi kullanıcıların çalışmalarının ne kadar atıf aldıklarının bir dökümünü oluşturabilir.

Yazarların bu zemin üzerinde ikna edilmesi kadar kurum yöneticileri veya karar vericilerin de ikna edilmesi önemlidir. Sorun şudur: Kurum ne yapacak?

- **Kurumun saygınlığını yükseltmek:** Kurum araştırma sonuçlarının geniş bir şekilde yayımlandığının temin edilmesi bir bütün olarak kurumun çıkarınadır. Bu kurumun saygınlığını artırır, nitelikli araştırmacıların dikkatini çeker ve nitelikli araştırma fonlarının gelmesini sağlar.
- **RAE(Araştırma Değerlendirme Uygulama) yönetimi :** E-baskı arşivleri, gelecekteki herhangi bir RAE için makale düzenli gönderimlerine yardımcı olabilir. Oldukça yüksek sayıda makalenin kolaylıkla önceden ulaşılabilirliğini temin eder. (Onlar hakkında bibliyografik verilerle beraber)
- **Uzun vadede maliyetten tasarruf:** Bu elde edilen tasarruflar periyodik aboneliklerdeki kayıpları azaltacaktır.

Bu son noktanın çokta fazla zorlanmaması gerekir. Şöyle bir tehlike vardır ki, yöneticiler kütüphane için ayrılan bütçeyi kısabilirler. Bu arşivlerin oluşturulması ve zenginleştirilmesi için yatırılan paranın geri dönüşünün uzun vadede olacağı vurgulanmalıdır. E-baskı arşivlerinin çok kısa sürede girdi sağlayacağı düşüncesi ve beklentisi ciddi bir sıkıntı doğurabilir.[15]

E-baskı arşiv örnekleri

EPrints

<http://www.eprints.org>

Mevcut arşivlerin listesi ve bir tane oluşturma üzerine bir rehber dahil Açık Erişim arşivler konusunda genel bilgi verir.

arXiv.org e-Print archive

<http://www.arxiv.org>

Başlangıç Tarihi: Ağustos 1991

Konular: Fizik, Matematik, Bilgisayar, Doğrusal olmayan bilimler (Nonlinear Sciences), Nicel Biyoloji (Quantitative Biology)

Yayınların türü: Araştırma dokümanları.

CogPrints : Cognitive Sciences Eprint Archive

<http://cogprints.ecs.soton.ac.uk>

Konu: Psikoloji, Psikiyatri, Dil, Bilgisayar, Felsefe, Biyoloji.

Başlangıç tarihi: Aralık 2003

Yayın türü: Makale

E-LIS:E-prints in Library and Information Science

<http://eprints.rclis.org>

Başlangıç Tarihi: Ocak 2003

Konu kapsamı: Kütüphanecilik, Bilgi Bilim ve Teknoloji

Yayın türü: Ön baskı, baskı sonrası (post print), makaleler, bilimsel ya da teknik dokümanlar, konferans bildirimleri, kitap bölümleri, çalışma raporları, gazete ve magazin makaleleri.

Nottingham ePrints

<http://eprints.nottingham.ac.uk>

Konu: Disiplinler arası

Başlangıç Tarihi: 2003

Yayınların türü: Nottingham Üniversitesi kurumsal arşivi.

Glasgow ePrints Service

<http://eprints.lib.gla.ac.uk>

Konu: Disiplinler arası

Başlangıç Tarihi:-

Yayınların türü: Araştırma raporları [16]

E-Baskı/Kurumsal Arşiv Yazılımları

Eprints Free software (GNU EPrints)

<http://www.eprints.org/software>

Dspace software

<http://sourceforge.net/projects/dspace>

ARNO Software

<http://arno.uvt.nl/~arno/arnodist>

CDSWare

<http://cdsware.cern.ch/download>

Fedora Software

<http://www.fedora.info/release/1.2.1>

i-Tor Software

<http://sourceforge.net/projects/i-tor>

MyCoRe Software

<http://www.mycore.de/engl/index.html>

my.OAI Harvester

<http://myoai.com/downloads> [17]

- 1 - E-Print Network, "What are e-prints?" Çevrimiçi adres: <http://www.osti.gov/eprints/about.html#criteria> [24 Şubat 2006]
- 2 - Eprints. "What is an Eprint?" Çevrimiçi adres: <http://www.eprints.org/openaccess/self-faq> [24 Şubat 2006]
- 3 - Pinfield, Stephen, Mike Gardner ve John MacColl. (2002). "Setting up an institutional e-print archive" Çevrimiçi adres: <http://www.ariadne.ac.uk/issue31/eprint-archives> [24 Şubat 2006]
- 4 - Burgin, Gail. (2006) "E~Print - Web Enabled Reports" Çevrimiçi adres: http://www.eitentapps.utoledo.edu/docs/EPrint_Web_Enabled_Reports.ppt [07 Mart 2006]
- 5 - Pinfield, Stephen, Mike Gardner ve John MacColl. (2002). "Setting up an institutional e-print archive" a.e.
- 6 - NUI Maynooth Eprint Archive. "Frequently Asked Questions " Çevrimiçi adres: <http://eprints.may.ie/faqs.html> [24 Şubat 2006]
- 7- Pinfield, Stephen, Mike Gardner ve John MacColl. (2002). "Setting up an institutional e-print archive" a.e.
- 8- Open Archives Initiative. "Registered Data Providers Çevrimiçi adres: <http://www.openarchives.org/Register/BrowseSites> [08 Mart 2006]
- 9 - NUI Maynooth Eprint Archive. "Frequently Asked Questions " a.e.
- 10 - <http://www.arxiv.org>
- 11 - <http://cogprints.soton.ac.uk>
- 12 - Pinfield, Stephen, Mike Gardner ve John MacColl. (2002). "Setting up an institutional e-print archive" a.e.
- 13 - E-Print Network, "Are e-prints and preprints the same thing?" Çevrimiçi adres: <http://www.osti.gov/eprints/about.html#criteria> [24 Şubat 2006]
- 14 - <http://citebase.eprints.org>
- 15 - Pinfield, Stephen, Mike Gardner ve John MacColl. (2002). "Setting up an institutional e-print archive" a.e.
- 16 -Küçük, Mehmet Emin, Zeynep Canan Duran ve Hacer Batı. "E-Kopya Sunucuları ve Kurumsal Arşivler: Seçimli Bibliyografya" Çevrimiçi adres: <ftp://ftp.lib.metu.edu.tr/pub/doc/kurumsal-arsivler.pdf> [08 Mart 2006].
- 17- OAI Tools Çevrimiçi adres: <http://www.openarchives.org/tools/tools.html> [10 Mart 2006].